

INTERVIEW

Henk Maassen

h.maassen@medischcontact.nl

[@medischcontact](https://twitter.com/medischcontact)

HISTORICUS PHILIPP BLOM:

‘We hebben de coronacrisis
over onszelf afgeroepen’

HELMUT FOHRINGER/ANP

De coronacrisis drukt ons met de neus op de feiten: onze manier van leven is in een eindfase beland. We maken een ‘geestbeving’ mee, zegt historicus Philipp Blom. ‘We moeten weg van de narcistische fictie dat we als mens boven de natuur staan.’

En paar keer in het interview zal hij zich laten ontvallen dat hij geen profeet is. Dus mag je aannemen: ook geen onheilsprofeet. Toch is *Het grote wereldtoneel* dat hij deze zomer publiceerde eigenlijk de aankondiging van groot onheil. De historicus/schrijver Philipp Blom (zie *kader* blz. 16) laat daarin zien hoe we de laatste ruim driehonderd jaar roofofbouw hebben gepleegd op de aarde – een roofofbouw die een steeds grootschaliger, want industriële karakter heeft gekregen. Zowel de coronacrisis als de klimaatcrisis is het gevolg van die snelle en massale inbreuk van de mens op natuurlijke systemen. ‘Geen enkel intelligent wezen gelooft dat het bestaande economische systeem en ons huidige consumptieniveau nog een of twee generaties houdbaar zijn, een gedachte die rond 1900 of 1950 nog vanzelfsprekend was. De mens leeft op de pof, van middelen die hij afpakt van degenen die nog niet geboren zijn, van degenen die te zwak zijn, die niet meetellen.’

Blom spreekt via een videoverbinding vanuit zijn woonplaats Wenen, in het Nederlands – hij heeft een Nederlandse moeder. In Wenen heerst een lockdown light en heeft men net een terroristische aanslag achter de rug. ‘Die aanslag is goed verwerkt, maar de stemming hier is toch niet best’, zegt Blom droogjes. Hij is een van de sprekers op de Domus Dag (zie *kader* blz. 17).

Aanhoudende overvloed

In zijn boek verdedigt hij de stelling dat de mens in zijn evolutionaire geschiedenis vaak – soms zelfs generaties lang – geplaagd is door (levens)bedreigende situaties. Daar hebben we mee leren omgaan. ‘Maar’, stelt

hij, ‘we hebben geen adequate reflexen of ervaring ontwikkeld om op aanhoudende overvloed te reageren.’ Dat maakt de mensheid, zeker in het welvarende Westen, onzeker en almaar gestrest: ‘Wie wil delen in de materiële zegeningen van de consumptiemaatschappij moet zich voortdurend updaten, moet zich optimaliseren, flexibel en bereikbaar zijn.’ Geen wonder dus dat het aantal mensen dat jaarlijks wordt gediagnosticeerd met depressies, concentratieproblemen, burn-out en angststoornissen almaar stijgt. Maar ook de toename van allergieën, obesitas en verslavingen ziet Blom als de negatieve gevolgen van de moderne levenswijze.

Die levenswijze is in een eindfase beland: ‘We staan op het eindpunt van een ontwikkeling zoals de mensheid die nooit heeft meegemaakt, met onze rijkdom en onze democratieën – een situatie die we uitsluitend te danken hebben aan de ontginning en de uitputting van fossiele brandstoffen. Want alleen zo konden de productiviteit en de technologische ontwikkeling zo sterk en snel toenemen dat ze al die fraaie verworvenheden van onze beschaving mogelijk maakten, ‘met de bekende moorddadige bijeffecten voor het klimaat’. Die ontwikkeling begon betrekkelijk onschuldig, met een economie die voornamelijk dreef op spierkracht, windmolens en waterraderen, waarvan de negatieve effecten nog beperkt bleven. Maar dat is nu wel anders: ‘Je hoeft geen Nobellaureaat te zijn om te weten dat het zo niet lang meer kan doorgaan.’

Geestbevingen

De historicus Blom weet dat de mens eerder crises als de klimaatcrisis en de covid-19-pandemie heeft meegemaakt. Hij noemt als equivalent van de coronacrisis de aardbeving die Lissabon trof op 1 november 1755. En als tegenhanger van de klimaatcrisis de ‘kleine ijstijd’, die Europa in de zestiende en zeventiende eeuw teisterde. Wat er tijdens en na zulke catastrofes – hij noemt ze ‘geestbevingen’ – gebeurt is dat mensen ‘sprakeloos’ worden: ‘De mensen hebben dan geen beelden, geen verhalen om de nieuwe realiteit te interpreteren. Er ontstaat een soort vacuüm

dat zich vult met nieuwe verhalen. Na die aardbeving vroeg men zich af hoe een almachtige, alwetende en barmhartige God zo iets kon laten gebeuren.’

De kleine ijstijd met zijn strenge winters tot in mei en zijn verregende zomers, leidde tot mislukte oogsten, hongersnoden, epidemieën en sociale onlusten. De door God gegeven harmonie van de natuur bleek niet meer te werken. De rampen werden aanvankelijk gezien als een straf

van God, en in verband gebracht met de rol van de duivel. Na menig mislukte oogst was er, volgens Blom, dan ook een golf van heksenverbrandingen. Intussen kwamen ook andere verhalen op om te verklaren wat er aan de hand was, zoals de alchemie, de astrologie, de kabbala. Allemaal mogelijke interpretaties van de wereld, die uiteindelijk allemaal faalden. Een ander nieuw ver-

‘We moeten onze manier van leven veranderen’

PHILIPP BLOM

Philipp Blom (Hamburg, 1970) is historicus, romanschrijver, journalist en vertaler.

Hij studeerde in Wenen en Oxford en schrijft voor tal van Britse en Duitse kranten en tijdschriften. Als historicus verwierf hij faam met onder meer *De duizelingwekkende jaren* (over Europa tussen 1900 en 1914), *Het verdorven genootschap* (over de verlichting), *Alleen de wolken* (over het interbellum) en *De opstand van de natuur* (over de kleine ijstijd). In de laatste jaren waarschuwt hij tegen (de gevolgen van) klimaatverandering, onder meer in *Wat er op het spel staat* en het dit jaar verschenen *Het grote wereldtoneel*. Hij is getrouwd met de Nieuw-Zeelandse schrijfster Veronica Buckley en woont in Wenen.

haal, dat van de wetenschappelijke, empirische methode, verdrong, zij het met horten en stoten, al die interpretaties, bleek sterker en uiteindelijk succesvoller. Blom: 'Dankzij de ontwikkeling van die nieuwe, empirisch gefundeerde kennis, maar ook daarmee samenhangend de opkomst van markten, universiteiten en steden, konden noden worden gelenigd, werd de landbouw rationeler. De verlichting was geboren, met nieuwe ideeën over de werking van de natuur en over het geloof. Mensen gingen de wereld in een ander licht zien.'

Nieuwe verhalen

Zo hebben ook de klimaatcrisis en de acute coronacrisis de menselijke hybris een krenking bezorgd. Het hedendaagse verhaal, met zijn wortels in de verlichting, was namelijk volgens hem: wij zijn de baas van de natuur. 'Dat werkt dus niet meer, want het heeft rampzalige gevolgen. Ook nu wordt het vacuüm gevuld met andere, nieuwe verhalen over hoe die nieuwe realiteit te begrijpen, bijvoorbeeld met theorieën over samenzweringen, met het idee dat alle feiten constructies zijn of dat achter elke waarheid manipulatie schuilgaat.'

Zeker is dat wetenschap en technologie alleen ons niet gaan redden, weet Blom. 'Tech-optimisten' mogen dan met cijfers schermen dat de kindersterfte nog nooit zo laag was, de levensverwachting nog nooit zo hoog, dat er nimmer zo weinig geweld, zo weinig oorlog, en zo weinig honger was – hij koopt er weinig voor: 'Want dat hele project staat op de verstoring van de natuurlijke grondslagen van ons leven.' Rhetorisch: 'Helpt het als al die ontwikkelingen komen met de prijs dat we hulpmiddelen uitputten en de biosfeer verslechteren, die nu al miljoenen mensen hun manier van leven, hun gezondheid, hun geboortegrond, zelfs hun leven kosten?' Ook een vaccin tegen covid-19 zal slechts een tijdelijke oplossing blijken. Bovendien is veel nog onzeker: 'De duur van de immuniteit, het gevaar van nieuwe mutaties, het gevaar van andere virussen die van dieren op mensen overgaan.' Nee, er zit maar één ding op: 'We moeten onze manier van leven veranderen en met de nieuwe situatie leren omgaan.'

Anders kijken

Absolute voorwaarde is dat we dan anders naar de mens kijken, vindt Blom. De eerste aanzetten daartoe zijn er al 'en die zijn ook voor medici interessant'. 'We moeten weg van de theologische, narcistische fictie dat we als mens boven de natuur staan, en erkennen dat we zelfs geen bijzonder belangrijk onderdeel daarvan zijn. Alle organismen, van eencelligen tot mensen, zijn bewoners van dezelfde kritische zone, een dun membraan met atmosfeer waarin leven mogelijk is, in onderlinge symbiotische samenhang. Dat geldt ook voor de 'binnenkant' van de mens. Ons lichaam kent een microbiom van biljoenen bacteriën, met invloed op de spijsvertering, het immuunsysteem en onze hormoonhuishouding. Mensen hebben verder in de evolutie-geschiedenis steeds weer erfelijk materiaal van virussen in het genoom ingebouwd, en dankzij de epigenetica weten we inmiddels dat genen door milieu-invloeden of stress door generaties

TWEE DOKTERS VOOR DE PRIJS VAN ÉÉN

Als huisarts in opleiding zag ik op mijn spreekuur een jong stel van begin dertig. Meneer had een afspraak gemaakt vanwege keelklachten.

Nadat ik alles had uitgevraagd en lichamelijk onderzoek had verricht, kon ik de patiënt geruststellen. Waarna echter het bekende 'deurknopfenomeen' zich voordeed. 'O ja dokter, het lukt ons ook niet om een kindje te krijgen.' Een beetje overdonderd wat betreft de timing van deze mededeling en vanwege de resterende tijd, maakten we een nieuwe afspraak op mijn spreekuur om dit verder te bespreken. Bovendien kon ik het consult dan ook beter voorbereiden, aangezien ik nog niet vaak met deze vraag was geconfronteerd.

Een week later zag ik ze weer op mijn spreekuur. Ik had de NHG-Standaard Subfertiliteit nog eens grondig bestudeerd. Na de uitgebreide anamnese, volgde allereerst het lichamelijk onderzoek bij de man. Voor het onderzoek van de vrouw ging ik naar de behandelkamer. Onderweg naar de andere kamer, vroeg ik alvast aan de assistente of ze een naamsticker van patiënte kon uitdraaien voor de chlamydia-antistof test. Toen ik net klaar was met het uitgebreide gynaecologisch onderzoek inclusief vaginaal toucher en speculumonderzoek, klopte de assistente op de deur. Of ze nog even de geboortedatum van patiënte kon krijgen, want ze kon haar naam niet vinden in het systeem. Braaf gaf patiënte antwoord, maar even later kwam de assistente weer binnen met de mededeling dat ze niet bekend was in ons patiëntendossier. Hierop antwoorde patiënte heel koeltjes en zich echt van geen kwaad bewust: 'Ik ben hier ook niet ingeschreven, ik zit in een andere huisartspraktijk. Mijn huisarts heeft me ook al verwezen naar de gynaecoloog.'

Heeft u ook een perikel?

Stuur uw verhaal naar redactie@medischcontact.nl

heen in hun manifestatie worden beïnvloed, aangezet, of uitgeschakeld, of onleesbaar gemaakt. Daar komt bij: hoe meer we weten over het gedrag van dieren, hoe kleiner en poreuzer ook het verschil tussen ons en andere primaten. Conclusie: dat mensen autonome, rationele wezens zijn, is een fictie. Wij zijn geen individuen die afgesloten zijn van de natuurlijke wereld.'

Blom vindt het nog te vroeg om te zeggen of deze manier van denken ons verder zal brengen, een profetie is hij immers niet. De conclusies die mensen trekken uit de coronacrisis lopen nogal uiteen, constateert hij in zijn boek. Er is niet 'een verhaal': 'Op grond van dezelfde crisis pleiten mensen voor meer of minder markt, meer globalisering of een sterkere onafhankelijkheid, voor meer toezicht, meer economische groei, meer solidariteit, een basisinkomen voor iedereen, of het drinken van bleekwater.' En toch zegt hij nu: 'De coronacrisis heeft in ieder geval laten zien dat het anders kan. Gaan mensen straks weer volop over de wereld vliegen? Het zou kunnen, maar ik denk het eigenlijk niet.' Is hij ondanks alles dus toch een optimist? Hij lacht: 'Nee, ik ben een onvolkomen pessimist.' ■

'De coronacrisis heeft laten zien dat het anders kan'

web

Meer over dit onderwerp vindt u onder dit artikel op medischcontact.nl/artikelen.

TE VOLGEN
VIA
LIVESTREAM

DOMUS DAG - 12 DECEMBER ANNUS CLIMACTERIUS 2020

Het jaar 2020 is door de coronacrisis een 'annus climacterius' oftewel 'Wendejahr' geworden. Voor de wereld van de geneeskunde en gezondheidszorg en voor de werkers in de gezondheidszorg geldt dat in het bijzonder.

Namens het Domus Overleg heeft em. prof. dr. Mart van Lieburg, bibliothecaris van de KNMG en directeur van het Trefpunt Medische Geschiedenis Nederland (Urk), een prachtig programma samengesteld met Herman Pleij, Maarten van Buuren, Philipp Blom, Roel Coutinho, Jaap Goudsmit, Jan Bakker, Jan Anthonie Bruijn en René Héman. Een terugblik die verder reikt dan het begin van de uitbraak plaatst deze gebeurtenis in een cultuur- en medisch-historisch perspectief.

Meer info: medischcontactlive.nl

